

Research Paper

Qualitative Content Analysis Comparing the Structure of the Family from the Perspective of Islam and the Structural Approach of Minuchin

Hojatollah Shayeghifard¹, Zhaleh Refahi^{*2}, Mohammad Hossein Fallah³, Saied Vaziri-Yazdi⁴

1- Ph.D. Student, Department of Counseling, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran.

2- Ph.D. in Counseling, Assistant professor, Department of Counseling, Marvdasht Branch, Islamic Azad University, Marvdasht, Iran.

3- Ph.D. in Counseling, Associate professor, Department of Counseling, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran.

4- Ph.D. in Educational Sciences, Assistant professor, Department of Counseling, Yazd Branch, Islamic Azad University, Yazd, Iran.

Received: 2021/006/05

Revised: 2021/10/11

Accepted: 2022/01/25

Use your device to scan and read the article online

DOI:

10.30495/jpmm.2022.28261.3431

Keywords:

Family Therapy, Structural similarities, Islam, Minuchin.

Abstract

Introduction: The family is the first and most important social institution. In most societies affected by various developments, many problems have arisen in many families. Therefore, families need educational and psychological advice to deal with these problems. The aim of the present study is to find commonalities between the structural approach of the family from the perspective of Minuchin and Islam in order to enrich the family structure in accordance with the native Islamic culture of Iran.

Materials and Method: The design of the present study is qualitative and based on content analysis. The content of the study was obtained to determine the commonalities between the two views of Islam and Minuchin through electronic search in selected databases and with a preliminary review of books and articles relevant to the above topic.

Results: Necessary coding was done which led to the creation of three main concepts called boundaries, subsystems and hierarchy and 12 classes based on the commonalities between the two approaches.

Conclusion: From the findings of this study, it can be concluded that family counselors and psychologists can use the mentioned concepts in native programs and applications of counseling and structural psychotherapy.

Citation: Shayeghifard, H., Refahi, Z., Fallah, M.H., Vaziri-Yazdi, S. Qualitative Content Analysis Comparing the Structure of the Family from the Perspective of Islam and the Structural Approach of Minuchin. Quarterly Journal of Psychological Methods and Models. 2022; 12 (46): 113-130.
DOI:10.30495/jpmm.2022.28261.3431

Corresponding author: zhaleh Refahi

Address: Ph.D. in Counseling, Assistant professor, Department of Counseling, Marvdasht Branch, Islamic Azad University, Marvdasht, Iran.

Tell: 09176749730

Email: zhalehrefahi210@gmail.com

Extended Abstract Introduction

The family is the first context in which children think, feel, and behave, learn, and grow. On the other hand, achieving a healthy society depends on the health of the family and the realization of a healthy family is conditional on its people having mental health and having a favorable relationship with each other (1). The health of family members and their relationship will undoubtedly have positive effects on society (2). The structural family therapy approach has an overview of the family and family counseling, and therefore Minochin's structuralist theory can be called the heart of family therapy (7). Islam considers the family as the center of education and considers the purpose of forming a family to be the material including achieving peace and tranquility (11). Considering that Islam has many laws and recommendations about family systems and its issues, and on the other hand, the structural family therapy approach is closest to the Iranian Islamic culture, the present study Qualitative content analysis was performed to compare family structure from the perspective of Islam and Minuchin structural approach.

Methods

The present study is a qualitative content analysis study. This method is one of the research methods that has many applications for textual data analysis. One of the quality of theorizing is instead of testing the theory. With qualitative analysis, an experimental, methodological and controlled step-by-step approach can be considered by observing the studied elements (23). The finalized sources and texts were coded and analyzed according to the content analysis method. This model is often appropriate when existing theories or research literature on the phenomenon under study are limited. Data analysis in this study was performed inductively (25) which includes the following steps:

Step 1: In order to get acquainted with the literature and theoretical foundations of the research, the texts were studied. First, by searching the Persian language databases of Jihad Daneshgahi (Sid), Noormags and Magiran, a list of sources and articles related to family counseling from Minochin's point of view as well as family counseling based on Islamic culture was collected. In addition to these sources, other books in this field were selected.

Second stage: Considering the materials collected in the previous stage, the main concepts, components and categories were defined. Step 3: Theoretical foundations were formulated to achieve a model and general a priori instructions. Step 4: The selected texts were reviewed based on the theoretical saturation procedure and the content and concepts related to the main categories obtained in the pre-text stage were extracted. Step 5: The concepts and materials obtained were placed in the same concept categories. Step 6: Considering the newly obtained categories, the final theme was compiled. Thus, the process of summarizing, interpreting and structuring the information of selected texts was performed during the above steps (26).

Findings

In response to the research question, the findings of this study led to three main concepts, namely boundaries, subsystems and hierarchy. It also includes each of the main class concepts presented under the heading of alternative concepts, which include internal family boundaries, external family boundaries, border flexibility, optimal function of boundaries for the main concept of family boundaries and family structure, rules, role and Complement to the core concept of subsets and power is responsibility, unity and collusion, and obedience to the core concept of the family hierarchy.

Boundaries in the family

Based on the structure of each family, individuals find that some areas are allowed, some are cautiously crossed, and

some have a "stop" or "no crossing" sign. If a person crosses unauthorized boundaries, family members will have mechanisms in place to adjust and control, and the person will sometimes give up and at times challenge family members. Hence, family members are more or less aware of the geography of their area. The teachings of Islam have also set limits and boundaries on how family members relate to each other and to people outside the family. The concept of border consists of four classes, which are mentioned below.

1-Internal borders of the family: Boundaries within the family differ in terms of flexibility or permeability, and the degree of access to each subsystem determines the nature and frequency of communication and contact between family members.

2-External borders of the family: Family boundaries are one of the functions of determining the degree of belonging and identity of family members.

3-Flexibility of family boundaries: Boundaries within the family differ in terms of flexibility or permeability, and the degree of access to each subsystem determines the nature and frequency of communication (27).

4-Optimal performance of borders (welfare):
Subsystems

Subsystems are components of the family structure. They were created to perform various family tasks that are necessary for the functioning of the whole family (9). The teachings of Islam also consider the existence of sub-systems within the family necessary.

Hierarchy in the family

The family, like other human and social systems, has an organization. In any organization, each person has a special place for himself, which is a sign of his power and influence over others. The teachings of Islam also emphasize the need for hierarchy in the family. One of the accessories of hierarchy is the authority of some members of the family (31).

Discussion

Comparing the two perspectives and approaches of Islam and Minuchin, it is clear that both have considered the concept of border in almost the same sense, which goes back to the scope of behavior and how family members relate. Both also find very open and flexible boundaries or closed and dry to be unsuitable for the family. Of course, the boundaries in the family have been examined more from the Islamic point of view. Although the nature of the word border imposes limitations on the human mind, but the existence of borders is a factor in creating mental health and well-being and greater family satisfaction and efficiency. Therefore, the main concept of the border includes four categories of internal borders, external borders, border flexibility and optimal functioning of borders (welfare). In the family system, internal boundaries are psychological and relate to matters such as verbal and non-verbal relationships between individuals and emotional issues. Gives boundaries in the family. The external boundaries of the family also determine to what extent one can interfere in the internal affairs of the family. One of the duties of parents is to keep these boundaries strong and to protect the privacy of the family. Another main concept of this research is subsystems or subsystems in the family, which includes classes such as structure, rules, role and complementarity. Family membership requires the acceptance of a set of stable assumptions or common structures about the family. By examining and comparing the views of Islam and Minuchin theory, we will find that there are many similarities that indicate that both attitudes have a systematic view of the family and the mental health of each member and the whole family depends on different roles and complementarity of these roles. The last main concept in the present study is the concept of hierarchy. The basics of this concept can also be expressed by examining the texts and finally extracting the commonalities in the four categories,

which include power, responsibility, unity and collusion, and obedience. According to experts such as Minuchin and Haley, the criterion for health, disease, and family efficiency is hierarchy, and family therapists such as Minochin state that the goal of treatment is to put parents behind the wheel. Family order and cohesion also depends on its appropriate hierarchy. The teachings of Islam, while emphasizing the need for hierarchy, have also recommended adequate and at the same time just authority, which is necessary for performing duties in systemic and hierarchical systems.

Conclusion

Based on the findings of this study, the three main concepts of boundaries, subsystems and hierarchies and twelve classes as commonalities of Minuchin theory and Islamic perspective were extracted from the qualitative part of the research and used as an educational package for quantitative research to evaluate the effectiveness. Comparing the two perspectives and the above approach, it is clear that both have considered the concept of border in almost the same sense, which goes back to the scope of behavior and how to establish relationships with family members. Psychological distance between individuals, which is part of the concept of boundaries, as well as determining the degree of identity and belonging of family members is used in both perspectives. another main concept of this research is subsystems or subsystems in the family, which includes classes such as structure, rules, role and complementarity.

By examining and comparing the views of Islam and Minuchin theory, we will find that there are many similarities that indicate that both attitudes have a systematic view of the family and the mental health of each member and the whole family depends on different roles and complementarity of these roles. They know.

The last main concept in the present study is the concept of hierarchy. The

basics of this concept can also be expressed by examining the texts and finally extracting the commonalities in the four categories, which include power, responsibility, unity and collusion, and obedience.

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines

All subjects answered the questionnaires with complete satisfaction

Funding

No funding.

Authors' contributions

Design and conceptualization:

Hojatollah Shayeghfard, Zhaleh Refahi, Mohammad Hossein Fallah.

Methodology and data analysis:

Hojatollah Shayeghfard, Zhaleh Refahi, Saied Vaziri-Yazdi.

Supervision and final writing:

Hojatollah Shayeghfard, Zhaleh Refahi.

Conflicts of interest

The authors declared no conflict of interest.

مقاله پژوهشی

تحلیل محتوای کیفی مقایسه ساختار خانواده از منظر اسلام و رویکرد ساختاری

مینوچین

حجت اله شایقی فرد^۱، زاله رفاهی^{۲*}، محمد حسین فلاح^۳، سعید وزیری یزدی^۴

۱- دانشجوی دکتری مشاوره، گروه مشاوره، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

۲- استادیار مشاوره، گروه مشاوره، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران.

۳- دانشیار مشاوره، گروه مشاوره، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

۴- استادیار علوم تربیتی، گروه مشاوره، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران.

چکیده

مقدمه: خانواده نخستین و مهم‌ترین نهاد اجتماعی بشمار می‌رود. در بیش‌تر جوامع، متاثر از تحولات گوناگون مشکلات متعددی در بسیاری از خانواده‌ها پدید آمده است. از این رو خانواده‌ها نیازمند توصیه‌های تربیتی و روان‌شناختی برای رویارویی با این مشکلات می‌باشند. هدف از این پژوهش یافتن اشتراکات رویکرد ساختاری خانواده از دیدگاه مینوچین و اسلام جهت غنی نمودن ساختار خانواده متناسب با فرهنگ بومی اسلامی ایرانی می‌باشد.

روش: طرح پژوهش، کیفی و بر پایه تحلیل محتوا است. محتوای مورد پژوهش جهت مشخص شدن اشتراکات دو دیدگاه اسلام و مینوچین از راه جستجوی الکترونیکی در پایگاه‌های منتخب و با بررسی اولیه کتاب‌ها و مقالات متناسب با موضوع بالا بدست آمد.

یافته‌ها: کدگذاری لازم صورت گرفت که منجر به ایجاد سه مفهوم اصلی با عنوان مرزها، زیر منظومه‌ها و سلسله مراتب و ۱۲ طبقه مبتنی بر اشتراکات موجود بین دو رویکرد بالا شد.

نتیجه‌گیری: از یافته‌های این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت مشاوران و روان‌شناسان خانواده می‌توانند در برنامه‌ها و کاربردهای بومی مشاوره و روان‌درمانی ساختاری از مفاهیم ذکر شده استفاده کنند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۳۱

تاریخ داوری: ۱۴۰۰/۰۷/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۰۵

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

DOI: 10.30495/jpmm.2022.28261.3431

واژه‌های کلیدی:

خانواده درمانی، اشتراکات ساختاری، اسلام، مینوچین.

* نویسنده مسئول: زاله رفاهی

نشانی: استادیار مشاوره، گروه مشاوره، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران.

تلفن: ۰۹۱۷۶۷۴۹۷۳۰

پست الکترونیکی: zhalehrefahi210@gmail.com

می‌کند (۱۰). اسلام به عنوان یک مکتب انسان ساز، بیش‌ترین توجه را به تعالی خانواده دارد، خانواده را کانون تربیت و رحمت می‌شمرد و هدف از تشکیل خانواده را تأمین نیازهای مادی، عاطفی و معنوی انسان از جمله دست‌یابی به سکون و آرامش برمی‌شمارد (۱۱).

از منظر روان‌شناسی اسلامی تأثیر شگرف ازدواج و تشکیل خانواده بر رشد و تعالی شخصیت انسان و بالندگی جامعه به حدی است که پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید هیچ بنیانی در اسلام نزد خداوند عزوجل محبوب‌تر از ازدواج نیست (۱۲). در فرهنگ قرآنی مقوله ازدواج مشابه لباس در نظر گرفته شده است "آن‌ها(زنان) لباس شمایند و شما (مردان) لباس زنان" (۱۳). باوجود خوشایند بودن پیوند ازدواج پژوهش‌ها حکایت از آن دارند که رضایت زوج‌ها به آسانی به دست نمی‌آید، در نتیجه قوی‌ترین پیوند انسانی یعنی ازدواج در مستحکم‌ترین قرارگاه آن یعنی سامانه خانواده در معرض خطر جدی قرار دارد (۱۴). بنابراین، بررسی ارتباط باورها و عقاید مذهبی و نقشی که می‌تواند بر زندگی زناشویی بگذارد، برای بسیاری از پژوهشگران مهم و حیاتی است (۱۵). اسلام به همان مقدار که به تشکیل خانواده تأکید فراوان دارد، برای حفظ و تداوم آن و دور نگه داشتن آن از خطر تزلزل و از هم پاشیدگی نیز برنامه‌هایی را پیش بینی و تهیه کرده است (۱۶). در ادامه به نتایج برخی پژوهش‌های گوناگون که در زمینه رویکرد ساختاری خانواده و ارتباط آن با مذهب و دین پرداخته اند، اشاره می‌شود. برخی مطالعات نشان داده اند افرادی که در سطح بالاتری از مذهب قرار دارند نسبت به افراد دارای سطح مذهبی پایین‌تر، از ثبات زناشویی بالاتری برخوردار و از ازدواج خود راضی‌تر هستند (۱۷). نتایج پژوهش‌های دیگر بیانگر این است که دین موجب افزایش مشارکت کلامی، کاهش پرخاشگری کلامی و تعارض زناشویی شده و در نهایت موجب افزایش رضایت زناشویی می‌شود (۱۸). بسیاری از پژوهش‌ها از رابطه بین دینداری باکیفیت و رضایت زناشویی بالاتر و ثبات زندگی گزارش داده اند (۱۹، ۲۰). در ایران هم پژوهشگرانی در این زمینه مطالعاتی را انجام داده اند از جمله سالاری فر، نظریه خانواده درمانی مینوچین را با دیدگاه اسلام درباره خانواده مقایسه می‌کند. این پژوهش با روش توصیفی تاریخی انجام شد و نتایج، به اشتراک این دو دیدگاه در برخی مبانی خانواده اشاره دارد (۲۱). در مطالعه‌ای دیگر اثر بخشی گروه درمانی شناختی رفتاری با جهت‌گیری مذهبی بر رضایت زناشویی بانوان بررسی گردید. در این مطالعه از پرسش‌نامه رضایت زناشویی انریچ و پرسش‌نامه نگرش مذهبی استفاده شد و گروه‌های مورد آزمایش ۸ جلسه درمان شناختی رفتاری با جهت‌گیری مذهبی دریافت کردند. نتایج نشان داد گروهی که مورد درمان شناختی رفتاری با جهت‌گیری مذهبی قرار گرفتند در

خانواده، عاملی بسیار تاثیرگذار در شکوفایی، رشد و پیشرفت اعضای خانواده است. مطالعات فراوانی نشان می‌دهد که مشکلات رفتاری و انحرافات افراد ریشه در خانواده دارد. از سوی دیگر، دست‌یابی به جامعه سالم در گرو سلامت خانواده است (۱). حیات و سلامت خانواده ضامن سلامت و حیات اجتماعی جامعه می‌باشد و سالم سازی اعضای خانواده و رابطه آن‌ها بی‌گمان اثرات مثبتی را در جامعه در پی خواهد داشت (۲). مفروضه اصلی خانواده درمانی ساختاری این است که هر خانواده دارای یک ساخت است و این ساخت هنگامی که خانواده در حال عمل است آشکار می‌شود. به بیان دیگر، ساختار، مجموعه‌ای پنهانی از نقش‌هاست که اعضای خانواده از آن راه با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند (۳). ساختار، چگونگی ارتباط برقرار کردن اعضا، مدیریت تعارضات، توزیع نقش‌ها و شیوه گفتگو را مشخص می‌سازد (۴). خانواده با حفظ ارزش‌ها، هنجارها، نقش‌ها و سنت‌های خود سعی می‌کند هویت خانوادگی و فرهنگی خویش را حفظ کند (۵). مینوچین منشا اختلال در کارکرد خانواده را در این سه مقوله مرزها، سلسله مراتب و زیرمنظومه‌ها جست‌وجو می‌کند (۶). در درمان ساختارگرایی، هدف قدرتمند کردن بنیاد ساختاری خانواده با اصلاح الگوهای ناکارآمد برای کارکرد بهتر در مقابله با استرس‌های زندگی می‌باشد. درمان شامل سه فرآیند اصلی ملحق شدن، اجرای نمایش و بازسازی می‌باشد. در دیدگاه سیستمیک زیر نظام‌های همسری، والدینی و فرزندان از اهمیتی ویژه برخوردارند (۷). ساختار خانوادگی مجموعه‌ای نامرئی از نیازهای کارآمد است که روش‌های تعامل اعضای خانواده را سازمان می‌دهد. این ساختار تنها زمانی که خانواده در حین کار است، آشکار می‌شود (۸). نظریه پردازان ساخت‌نگر بر کلیت نظام خانواده، تاثیر سازمان مرتبه‌ای خانواده و کارکرد به هم پیوسته نظام‌های فرعی آن تاکید دارند و آن‌ها را تعیین‌کننده اصلی بهزیستی اعضا می‌دانند. به نظر مینوچین خانواده در همان حالی که از چرخه‌های زندگی خود در حال گذر است، می‌کوشد تعادل ظریف بین ثبات و تغییر را حفظ کند (۹). رویکرد خانواده درمانی ساختاری علاوه بر اینکه عناصر اصلی رویکردهای ارتباطی را به همراه دارد چشم‌انداز کلی نسبت به خانواده و مشاوره خانواده دارد و از این رو، می‌توان نظریه ساختارگرایی مینوچین را قلب خانواده درمانی نامید (۷).

در مکتب اسلام نیز نظام خانواده از چنان جایگاه و مقام شایسته‌ای برخوردار است که حتی بر روی ثواب عبادت و بندگی تأثیر می‌گذارد. قرآن کریم، خانواده را "سنت پیامبران الهی" ، "دژی در مقابل زندگی سراسر فسق و فجور" ، "پیوندی محکم" ، "آیه‌ای از آیات خداوند" و "عامل تکثیر نسل" معرفی

از داده‌ها ناشی شوند. تحلیل داده‌ها در این پژوهش به روش استقرایی انجام شد (۲۵) که شامل مراحل زیر است:

مرحله اول: منابع و محتوای تحلیل مورد پژوهش از کتاب‌ها و مقالات مرتبط با مشاوره خانواده مبتنی بر فرهنگ ایرانی و اسلامی در کشور ما (ایران) انتخاب شدند. جهت آشنایی با ادبیات و مبانی نظری پژوهش، به مطالعه متون اقدام شد. ابتدا با جستجو در پایگاه‌های فارسی زبان جهاد دانشگاهی (Sid)، نورمگز (Noormags) و مگ ایران (Magiran) فهرستی از منابع و مقالات مرتبط با مشاوره خانواده از دیدگاه مینوچین و هم‌چنین، مشاوره خانواده مبتنی بر فرهنگ اسلامی جمع‌آوری شد. در کنار این منابع کتاب‌های دیگری در این زمینه انتخاب شدند. بنابراین، هدف از این مرحله مشخص نمودن متون مد نظر و چندین بار مرور آن‌ها به منظور پیدا کردن درکی مناسب نسبت به کل موارد است.

مرحله دوم: با عنایت به مطالب گردآوری شده در مرحله قبل، به تعریف مفاهیم، مولفه‌ها و مقوله‌های اصلی مبادرت شد. در این مرحله واحدهای معنایی استخراج و دسته‌بندی آن‌ها با عنوان واحدهای فشرده یا کدهای باز یا کدهای مرتبط انجام شد.

مرحله سوم: به فرمول‌بندی مبانی نظری جهت دستیابی به یک مدل و راهکار کلی پیشینی اقدام شد. کدهای مرتبط خلاصه و با عنوان زیرطبقات برچسب مناسبی برای آن‌ها در نظر گرفته شد.

مرحله چهارم: متون انتخاب شده بر اساس رویه اشباع نظری مورد بررسی قرار گرفت و مطالب و مفاهیم مرتبط با مقوله‌های اصلی به دست آمده در مرحله قبل از متن استخراج شد. به بیان دیگر، زیر طبقات در قالب طبقات کمتر بر اساس مقایسه شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود در زیر طبقات و درنهایت، انتخاب عنوانی مناسب که قابلیت پوشش طبقات حاصل شده را دارا باشد مرتب شدند.

مرحله پنجم: مفاهیم و مطالب به دست آمده در دسته‌های هم مفهوم قرار گرفت و ادغام طبقات بر اساس مقایسه مکرر بین طبقات و رسیدن به تم‌های اصلی انجام شد.

مرحله ششم: با عنایت به مقوله‌های به دست آمده جدید به تدوین تم‌نهایی مبادرت شد. بدین صورت فرایند تلخیص، تفسیر و ساختاربندی اطلاعات متون منتخب طی مراحل بالا انجام شد (۲۶).

یافته‌های پژوهش

در پاسخ به سوال پژوهش یافته‌های این پژوهش به سه مفاهیم اصلی یعنی مرزها، زیر منظومه‌ها و سلسله مراتب منتج شد. هم‌چنین، هر مفهوم اصلی طبقاتی را شامل می‌شود که با

مقایسه با گروه کنترل نمرات بالاتری را در پس‌آزمون نمرات رضایت زناشویی دریافت کردند (۲). مطالعه دیگری با هدف استخراج دیدگاه اصیل اسلامی و نص قرآن کریم در مورد کارکردهای جنسیتی زوجین در خانواده طراحی شد. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد مهم‌ترین متون اسلامی یعنی قرآن سرشار از توصیه‌های کارآمد و متناسب با عصر حاضر در باب کلی‌ترین تا جزئی‌ترین مسائل خانواده می‌باشد (۲۲). با توجه به اینکه دین اسلام درباره منظومه‌های خانواده و مسایل آن قوانین و توصیه‌های زیادی دارد و از طرفی رویکرد خانواده‌درمانی ساختاری نیز بیش‌ترین نزدیکی را با فرهنگ اسلامی ایرانی دارد لذا، هدف از انجام این پژوهش عینی و کاربردی کردن این توصیه‌ها در چارچوب ساختار خانواده می‌باشد که این کار به روش تحلیل محتوای کیفی جهت مقایسه ساختار خانواده از منظر اسلام و رویکرد ساختاری مینوچین انجام شد.

روش

این مطالعه، یک مطالعه تحلیل محتوای کیفی است. این روش یکی از روش‌های پژوهش است که برای تحلیل داده‌های متنی کاربردی فراوان دارد. تحلیل محتوای کیفی در جایی که تحلیل کمی به محدودیت‌هایی می‌رسد نمود می‌یابد. بنابراین، تحلیل محتوای کیفی را می‌توان روش پژوهشی برای تفسیر ذهنی محتوایی داده‌های متنی از راه فرایندهای طبقه‌بندی نظام‌مند، کدبندی و تم‌سازی یا طراحی الگوهای شناخته شده دانست. هم‌چنین، یکی از ویژگی‌های بنیادین پژوهش‌های کیفی نظریه‌پردازی به جای آزمون نظریه است. با تحلیل کیفی می‌توان یک رویکرد تجربی، روش‌شناسانه و کنترل شده مرحله به مرحله را با رعایت عناصر مورد مطالعه در نظر گرفت (۲۳). این تعاریف بیان می‌کنند که تحلیل محتوای کیفی به پژوهشگران اجازه می‌دهد اصالت و حقیقت داده‌ها را به گونه ذهنی ولی با روش علمی تفسیر کنند. تحلیل محتوای کیفی به فراسویی از کلمات یا محتوای عینی متون می‌رود و تم‌ها یا الگوهایی را که آشکار یا پنهان هستند به صورت محتوای آشکار می‌آزماید (۲۴).

روش اجرای پژوهش

منابع و متون نهایی شده، طبق روش تحلیل محتوا کدگذاری و تحلیل شدند. این مدل اغلب هنگامی مناسب است که نظریه‌های موجود یا ادبیات پژوهش درباره پدیده مورد مطالعه محدود باشد. در این حالت پژوهشگران از به کار گرفتن مقوله‌های پیش‌پنداشته می‌پرهیزند و در عوض ترتیبی می‌دهند که مقوله‌ها

اطاعت‌پذیری برای مفهوم اصلی سلسله مراتب خانواده می‌باشد. در جدول ۱ چگونگی لحاظ نمودن مفاهیم ثانویه و مفاهیم اصلی درج شده است.

عنوان مفاهیم جایگزین مطرح شده است که این مفاهیم جایگزین شامل مرزهای داخلی خانواده، مرزهای خارجی خانواده، انعطاف‌پذیری مرزها، عملکرد بهینه مرزها برای مفهوم اصلی مرزهای خانواده و ساختار خانواده، قواعد، نقش و مکملیت برای مفهوم اصلی زیرمنظومه‌ها و قدرت، مسئولیت، اتحاد و تبانی و

جدول ۱

مفاهیم اصلی	مفاهیم جایگزین	کدهای مرتبط	ردیف
مرزها	مرزهای داخلی خانواده	۱- فاصله روان‌شناختی اعضای خانواده ۲- محدوده عمل اعضای زیر منظومه‌ها ۳- شناخت محدوده‌های مجاز ۴- قید و بندهای فردی ۵- پیش فرض‌های برخی از اعضا راجع به رفتارشان در برابر یکدیگر ۶- مرزهای روشن ۷- احساس من توام با احساس ما ۸- بهم تنیدگی (مرزهای پراکنده) ۹- گسستگی (مرزهای خشک) ۱۰- تعیین میزان تعلق و هویت نظام خانواده ۱۲- تعیین کننده میزان دسترسی به هر خرده نظام ۱۳- آزادی زیر منظومه‌ها از مداخله سایرین ۲۰- متمایز کردن وظایف زیرمنظومه‌ها ۱۸- میزان دسترسی به هر خرده نظام تعیین کننده فراوانی ارتباط و تماس بین اعضا ۲۱- عملکرد ویژه زیر منظومه‌ها ۲۲- تکوین مهارت‌ها مستلزم آزادی زیر منظومه‌ها از مداخله سایر زیرمنظومه‌ها ۲۳- تعامل و مشغولیت اعضای خانواده تحت تاثیر مرزها ۷۷- حد و مرزهای حاکم بر روابط اعضا با یکدیگر و افراد بیرون ۷۸- تعیین کننده کارایی اعضا ۸۰- مرزهای درون خانواده ۸۲- مرزهای روابط جنسی و روابط زن و مرد ۹۶- حفظ حریم زن و شوهر ۱۰۴- فضای روانی اختصاصی برای دختران و پسران	۱
	مرزهای خارجی خانواده	۱۴- آزادی از مداخله فامیل و گاه برون خانواده ۱۵- تعیین میزان تعلق و هویت خانواده ۱۹- احساس تعلق به کل نظام خانواده ۷۷- حد و مرزهای حاکم بر روابط اعضا با یکدیگر و افراد بیرون ۸۱- مرزهای لازم برای کل خانواده و خارج آن ۸۳- حریم منزل ۸۵- حفظ حریم و مرزهای خارجی از ورود افراد غیر قابل اعتماد	۲

		۸۸- تحت کنترل بودن مرزهای خارجی خانواده ۸۹- حریم منزل در انحصار زن و شوهر ۹۰- حدود و قیود در روابط نامحرمان ۹۱- مرز کل خانواده	
۳	انعطاف پذیر مرزها	۱۱- انعطاف پذیری مرزها ۱۶- تفاوت از نظر انعطاف پذیری ۱۷- تفاوت از نظر نفوذپذیری ۸۶- حدود و قیود بر اساس منطق و تعادل ۸۷- عدم سلامت روان در اثر افراط در اعمال حدود	
۴	عملکرد بهینه مرزها (تعیین حدود مرزها) (بهزیستی)	۲۵- وضوح مرزها تعیین کننده میزان بهزیستی کل خانواده ۲۶- مرزهای مشخص تعیین کننده استقلال و آزادی و خود پیروی در عین حال حفظ محبت، حمایت و مشارکت اعضای خانواده ۷۹- زمینه رشد و تعالی خانواده ۹۲- وجود مرز جهت آرامش روانی و حفظ مسایل درونی خانواده ۹۳- آسیب جدی به خانواده در صورت وجود مرزهای خشک ۹۴- رازداری بعنوان بخشی از مرز خانواده ۹۵- رازداری زمینه سلامت و تعادل خانواده	
۵	زیر منظومه ها	۲۷- اجزای ساختار خانواده ۲۸- اجرای تکالیف گوناگون ۲۹- ضرورت برای کارکرد کل خانواده ۳۰- زیر منظومه های تمایز یافته ۳۱- ملاک‌هایی مانند نسل، جنسیت، علاقه تعیین کننده زیر منظومه‌ها ۳۲- حفظ وحدت خانواده در صورت یکپارچگی خرده نظام‌ها ۹۷- افراد در خدمت سیستم ۹۸- کل خانواده بعنوان یک واحد ۹۹- روابط اجزا در جهت هدف مورد نظر	
۶	قواعد	۳۳- الگوهای تبادلی خانواده ۳۴- تعیین کننده رفتار اعضا ۳۵- قواعد و الگوهای رفتاری بعنوان بخشی از ساختار خانواده ۳۶- ضامن حفظ نظام خانواده ۳۷- مقاومت در خانواده حاصل تخطی از قواعد ۳۸- نتیجه وجود قواعد، حفظ تعادل خانواده ۳۹- حفظ تداوم خانواده حاصل ثبات قواعد در شرایط عادی و تغییر آن‌ها متناسب با شرایط جدید ۱۰۰- تنظیم و تعدیل روابط ۱۰۵- محدودیت مرادفات خواهران و برادران ۱۰۶- اصول شکل دهی رفتارها ۱۰۷- اصول حاکم بر روابط خانواده ۱۰۸- عامل نظام مندی خانواده	

		۱۰۹- تحکیم و حفظ حریم خانواده	
		۱۱۰- زمینه ساز تفاهم، مدارا و محبت، شفقت و احسان	
۷	نقش ها	۴۰- اعضای خانواده دارای نقش های گوناگون ۴۱- اعضا در تعاملهای گوناگون با سایر اعضای خانواده و نمایش مهارتهای گوناگون ۴۲- بارزترین نقش ها همسران، والدین، همشیرها ۴۳- خرده نظام همسران شاه کلید ثبات عاطفی خانواده ۴۴- مسئولیت جدید نظام والدین با ورود کودکان ۴۵- همشیرها نخستین تجربه در عضویت همسالان ۴۶- نخستین تجربه همشیرها در فراگیری نحوه حمایت، رقابت، همکاری، دفاع، مبارزه و توافق ۴۷- نقش های خانواده ایجاد کننده محدودیتهای عام ۴۸- نقش های گوناگون عامل ایجاد تعادل و انجام تکالیف ۴۹- عامل اصلی در کارکرد هماهنگ خانواده ۵۰- جور بودن نیازها و توانایی همسران و خشنودی آنان از این روابط	
		۱۰۱- حقوق ووظایف همسران و فرزندان ۱۰۲- خرده نظام همسران عامل تحکیم پایداری ۱۰۳- تحکیم و پایداری بنای خانواده توسط خرده نظام همسران و اصرار بر دوام، عامل وحدت و پویایی خانواده	
۸	مکملیت	۵۱- روابط مکمل به مثابه کار گروهی در یک تیم ۵۲- تغییر قدرت اجرایی در شرایط گوناگون به دلیل مکملیت نقش ۵۳- نقش ها یا کارکردهای مکمل دلیل ایجاد تعادل در خانواده ۱۱۱- خلقت موهبتها در صنوف گوناگون با ویژگیهای خاص ۱۱۲- تفاوت نقش زمینه جذابت ۱۱۳- تفاوت نقش ملاک برتری نیست ۱۱۴- نقش های متساوی نه متشابه ۱۱۵- مکملیت در تعامل نقش، صحیح و مجاز ۱۱۶- مکملیت بزرگ ترین نعمت ۱۱۷- تسهیل کننده تعاون و همکاری میان اعضا ۱۱۸- مکملیت در خلقت ۱۱۹- مکملیت در توزیع نقش ۱۳۰- عدم نگاه تک بعدی به اعضای خانواده ۱۳۱- هر یک از اعضا،وظیفه خاص	
۹	سلسله مراتب	۵۴- جایگاه یکایک اعضای خانواده ۵۵- روابط مرتبه ای ملاک اعمال قدرت ۵۶- اعمال قدرت والدین ۵۷- امکان بازنویسی روابط مرتبه ای ۵۹- افزایش انعطاف پذیری روابط مرتبه ای ۶۰- تقویت روابط مرتبه ای ۶۱- نشان دادن تعارضهای نهفته ۶۲- در نظر گرفتن قواعد جدید ۶۳- اقتدار یعنی چه کسی تصمیم می گیرد	

۶۵-الگوی سلسله مراتبی مبین ساختار صحیح		
۶۶-عدم الگوی سلسله مراتبی مبین ساختار کم و بدکارکردی		
۶۸-نقش تعیین کننده در زندگی کارساز یا بدکار		
۶۹-ساختار خانوادگی به مثابه یک سازمان		
۷۰-مجموعه نامرئی از نیازهای کارآمد		
۷۱-سازماندهی روش‌های تعامل اعضا		
۸۴-ولایت پدر بر فرزندان		
۱۲۰-قدرت تحت الشعاع امور مهم‌تر مانند مصالح فرد و خانواده		
۱۲۱-جایگاه بالاتر فرزند پسر ارشد		
۱۲۲-هدف از تفکیک موضع، برقراری توازن و محبت		
۱۲۳-قدرت بیش‌تر زیر منظومه همسران در خانواده‌های کارآمد و منسجم		
۱۲۴-پدر و مادر، راس هرم قدرت		
۱۲۵-اقتدار والدین		
۱۲۸-لزوم مرد سالاری در جهت رضایت همه جانبه		
۱۲۹-شایسته سالاری		
۶۴-مسئولیت یعنی چه کسی اجرا می‌کند	۱۰	مسئولیت پذیری
۷۲-اقتدار و مسئولیت		
۱۲۶-اقتدار بیش‌تر شوهر در گرو افزایش مسئولیت		
۱۲۷-افزایش قدرت به مثابه افزایش مسئولیت		
۵۸-بررسی اتحادها و تبانی‌ها	۱۱	اتحاد و تبانی
۶۷-اتحاد بین اعضا		
۷۳-توافق یا مخالفت اعضا برای یک فعالیت		
۷۴-حمایت اعضا از یکدیگر		
۷۵-زمینه ساز مثلث سازی های بدکار		
۱۳۲-حمایت عاطفی همسران زمینه اتحاد کارساز		
۱۳۳-پایبندی همه اعضا خانواده به حمایت عاطفی همسران		
۱۳۴-سطوح نامتعادل ارتباطی زمینه ایجاد مشکل		
۷۶-سازمان مرتبه ای و اطاعت‌پذیری ملاک کارکرد خانواده های سالم	۱۲	اطاعت پذیری
۱۳۵-زمینه اقتدار زیر مجموعه والدین و مطیع بودن زیرمجموعه همشیرها		
۱۳۶-بمنزله قومیت، سرپرستی، اطاعت، مدیریت و مسئولیت		

مرزهای غیر مجاز عبور کند، اعضای خانواده مکانیزم‌هایی را برای تنظیم و مهار در پیش خواهند گرفت و فرد، گاه تسلیم می‌شود و در مواقعی به چالش با اعضای خانواده بر می‌خیزد. از این رو اعضای خانواده کم و بیش از جغرافیای محدوده خود آگاهند تعالیم اسلام نیز درباره چگونگی روابط اعضای خانواده با یکدیگر و افراد بیرون خانواده، حدود و مرزهایی را معین کرده است هر چه این

در ادامه به بررسی مفاهیم اصلی و طبقات مربوط به هر مفهوم اصلی به اختصار پرداخته می‌شود:
مرزها در خانواده

بر اساس ساختی که در هر خانواده وجود دارد افراد در می‌یابند که برخی مناطق برای آنان مجاز، برخی عبور با احتیاط و برخی دارای علامت «توقف» یا «عبور ممنوع» است. اگر فرد از

۴- عملکرد بهینه مرزها (بهبزیستی)

وضوح مرزها با فراهم کردن حمایت و دسترسی ساده و توافق بین نظام‌های فرعی، بهبودی کلی خانواده را بهبود می‌بخشد و در همان حال استقلال و آزادی اعضای هر یک از این اعضا را تشویق می‌کند. خود پیروی اعضای خانواده فدا نمی‌شود، ولی با این حال این مرزها آنقدر انعطاف پذیر هستند که محبت، حمایت و مشارکت خانوادگی به میزان لازم در دسترس هر عضو باشد (۲۷). قرآن کریم نیز به مرز کل خانه اشاره دارد و بیان می‌دارد برای آرامش روانی خانواده و حفظ مسائل درونی آن، چنین مرزی قرار داده شده است. در قرآن این قانون مورد تأکید قرار گرفته است: «ای کسانی که ایمان آورده اید، به خانه‌هایی که خانه شما نیست وارد نشوید و اگر به شما گفته شد بازگردید، برگردید که این برای شما پاکیزه تر است (۱۳)».

زیرمنظومه‌ها

خرده نظام‌ها به منزله اجزای ساختار خانواده هستند. آن‌ها به منظور اجرای تکالیف گوناگون خانوادگی که برای کارکرد کل خانواده ضرورت دارند به وجود آمده‌اند (۹). تعالیم اسلام نیز وجود زیر منظومه‌ها را درون خانواده ضروری می‌داند. مفهوم زیرمنظومه‌ها از چهار طبقه تشکیل شده که در زیر به آن اشاره می‌شود:

۵- ساختار خانواده

اعضای خانواده براساس الگوها یا طرح‌های ویژه که حاکم بر تعامل‌های آن‌ها است با هم رابطه برقرار می‌کنند. این طرح‌ها که معمولاً به طور صریح ابراز نشده و حتی شناخته شده نیستند، تشکیل «کلی» را می‌دهند که همان «ساخت خانواده» است (۲۷). در خانواده افراد در خدمت سیستم هستند و باید روابط اجزا به گونه‌ای باشد که کل خانواده به عنوان یک واحد به اهداف مورد نظر نائل شود و ازدواج نخستین گامی است که انسان از خود پرستی و خود دوستی بسوی دگردوستی بر می‌دارد (۲۸).

۶- قواعد

قواعد، الگوهای تبادلی خانواده است که رفتار اعضای آن را تنظیم می‌کند. قواعد و الگوهای رفتاری حاصل از بازی‌های خانوادگی خاص، بخشی از ساختار خانواده می‌شوند و ضمانت می‌کنند که این نظام خودش را حفظ خواهد کرد (۲۷). قواعد مجموعه اصولی هستند که بر اساس آن رفتارها شکل گرفته و ساختار خانواده را شکل می‌دهند. قرآن به صورت ویژه به تحکیم و ثبات آن عنایت کرده و تمامی اصول حاکم بر روابط خانواده را بر این اصل مبتنی کرده است. بدین معنا که قرآن خود بر آنچه

حدود بیش‌تر رعایت شود، کارایی اعضای خانواده و روابط آن‌ها بهتر می‌شود و خانواده زمینه رشد و تعالی آن‌ها را فراهم خواهد نمود (۲۷).

مفهوم مرز از چهار طبقه تشکیل شده که در زیر به آن اشاره می‌شود.

۱- مرزهای داخلی خانواده

کارکرد مرز، متمایز کردن محدوده و وظایف زیر منظومه‌هاست. مرزهای درون خانواده از لحاظ انعطاف پذیری یا نفوذپذیری با یکدیگر تفاوت دارند و میزان دسترسی به هر خرده نظام، ماهیت و فراوانی ارتباط و تماس میان اعضای خانواده را تعیین می‌کند (۲۷). تعالیم اسلام وجود حد و مرزهایی را بین زیر منظومه‌ها و افراد درون خانواده ضروری می‌داند. زیر منظومه زن و شوهری باید در خانه اتاقی جدا داشته باشند و دیگر اعضا در ساعات معینی وارد این حریم نشوند (۱۳). بین دختران و پسران هم باید حد و مرزهایی برقرار باشد و افزون بر اتاق جدا، نوع مراوده‌ها و تماس‌های خواهر و برادر در سن نوجوانی باید حدود و قیودی داشته باشد (۲۷).

۲- مرزهای خارجی خانواده

مرزهای خانواده یکی از کارکردهای تعیین میزان تعلق و هویت اعضای خانواده است. قابلیت تطابق و سازگاری مکمل بین زن و شوهر با شرایط جدید، مستلزم آزادی از مداخله فامیل آن‌ها، بچه‌ها و گاه کل «برون خانواده» است (۲۷). اسلام حدود دیگری برای اعضای خانواده و حریم منزل معین کرده که از جمله آن‌ها خروج زن از خانه با اجازه شوهر است. دیگر این که پدر تا بلوغ بر فرزندان ولایت دارد و باید ورود و خروج فرزندان با رضایت او باشد. البته مرد نیز باید مراقب ورود افرادی باشد که از لحاظ اخلاقی قابل اعتماد نیستند (۳۱).

۳- انعطاف پذیری مرزهای خانواده

مرزهای درون خانواده از لحاظ انعطاف پذیری یا نفوذ پذیری با یکدیگر تفاوت دارند و میزان دسترسی به هر خرده نظام، ماهیت و فراوانی ارتباط و تماس میان اعضای خانواده را تعیین می‌کند و هم‌زمان بر احساس تعلق به کل نظام خانواده صحنه می‌گذارد (۲۷).

حدود و قیود از نظر اسلام باید براساس منطق و متعادل باشد و هر گونه افراط در اعمال حدود از سوی مرد در خانواده آسیب‌های جدی به آنان وارد می‌کند و موجب رفتار ناپه‌نجان و عدم سلامت روانی آن‌ها می‌شود.

که به تحکیم خانواده بینجامد، توجه ویژه دارد و با هر آنچه که موجب تزلزل پایه‌های خانواده شود به مبارزه برخاسته است (۲۹).

۷- نقش‌ها

اعضای خانواده نقش‌های گوناگونی ایفا می‌کنند، مهارت‌های گوناگونی را به نمایش می‌گذارند و در تعامل‌های گوناگون با اعضای سایر خرده نظام‌های خانواده شرکت می‌کنند. خرده نظام‌های همسران، همشیرها و والدین بارزترین و مهم‌ترین نظام‌های فرعی خانواده اند (۲۷). تفاوت‌های طبیعی و تفاوت در نقش‌ها در تحلیل مبتنی بر مکملیت، هم زمینه ساز کارآمدی خانواده در حیات دنیوی و هم تسهیل کننده حرکت معنوی آنان است (۳۰). خداوند تمام موهبت‌ها را به یک صنف اعطا نکرده است. بنابر این هر صنف دیگری را واجد ویژگی‌هایی می‌یابد که خود فاقد آن است. همین تفاوت‌ها است که زمینه جذابیت آن‌ها را برای یکدیگر فراهم می‌سازد و آن‌ها را به هم پیوند می‌دهد (۱۳).

نقش تعیین کننده مهمی در زندگی کارساز یا بدکار داشته باشد (۲۷). در اسلام مسائلی مانند قدرت و سلطه آن گونه که در دیدگاه‌های سکولاریستی مطرح می‌شود، مورد تحلیل و ارزیابی قرار نمی‌گیرد، بلکه این مسائل تحت الشعاع امور مهم‌تری مانند مصالح فرد و خانواده قرار می‌گیرد (۳۲).

۱۰- مسئولیت پذیری

خانواده تا وقتی که خطوط مسئولیت و اقتدار به وضوح مشخص باشند، می‌تواند به خوبی عمل کند (۲۷). خانواده از مجموعه افرادی تشکیل شده که مسئولیت‌های متقابلی بر عهده آن‌هاست. دین اسلام نیز برای انسجام خانواده و کارآیی بهتر آن در رابطه با والدین و در رابطه با یکدیگر مسئولیت‌هایی را برای فرزندان در نظر می‌گیرد (۳۱). نخستین نکته در دیدگاه اسلام در مورد مسئولیت‌های والدین تقدس و تاکید بر ارزش معنوی آن است (۱۳).

۱۱- اتحاد و تبانی

اتحادها شیوه توافق یا مخالفت اعضای خانواده با یکدیگر برای یک فعالیت خانوادگی را به نمایش می‌گذارند. برخی ساخت‌گراها اتحادهای خاصی را بدکار می‌دانند. در پدیده ای که مینوچین آن را مثلث سازی می‌نامد، هر کدام از والدین می‌خواهند تا بر ضد آن دیگری این اتحاد را نوعی تهاجم یا خیانت تلقی کنند (۲۷). ارتباط دو سطحی عاملی مهم در اختلاف خانواده‌هاست. در متون اسلامی به اثر مخرب جدال در روابط انسانی اشاره شده است. حضرت علی (ع) می‌فرماید آن کس که جدال و نزاع را عادت خود قرار داد از تاریکی شبهات بیرون نخواهد آمد (۳۳).

۸- مکملیت

روابط مکمل در خانواده‌های برخوردار از کارکرد سالم مثل کار گروهی در یک تیم است. نقش‌های مکمل در این جا یک نکته اساسی است. یک کودک به ناچار همان گونه که پدرش مانند یک پدر رفتار می‌کند، باید مانند یک پسر عمل نماید، ولی هنگامی که با برادر کوچک‌ترش تنهاست می‌تواند قدرت اجرایی داشته باشد. تعادل خانواده بدین صورت به دست می‌آید که به اعضای خانواده نقش‌ها یا کارکردهای مکملی محول شود (۲۷). اسلام موضوع مکملیت را هم در حیطة خلقت و هم در زمینه توزیع نقش‌ها بیان می‌کند (۱۳).

۱۲- اطاعت پذیری

خانواده درمانگری مانند مینوچین، هدف درمان را نشان دادن والدین پشت فرمان اعلام می‌کند و نظم و انسجام خانواده نیز به این موضوع بستگی دارد (۳۱). تعالیم اسلام مانند بیش‌تر نظریه پردازان خانواده، بر مدیریت والدین در خانواده تاکید می‌کند. اطاعت و همراهی با والدین لازم است و نافرمانی از آن‌ها فقط در صورت اصرار آن‌ها بر گناه و شرک به خداوند، مجاز می‌باشد. البته حتی در این صورت نیز برخورد مودبانه با آن‌ها ضروری است (۱۳).

سلسله مراتب در خانواده

خانواده مانند دیگر نظام‌های انسانی و اجتماعی دارای یک سازمان است. در هر سازمان هر فرد برای خود دارای جایگاهی ویژه است که نشانه قدرت و تاثیر او بر دیگران است. تعالیم اسلام نیز بر لزوم سلسله مراتب در خانواده تاکید می‌کند. از لوازم سلسله مراتب، اقتدار بیش‌تر برخی اعضا در خانواده است (۳۱). مفهوم سلسله مراتب از چهار طبقه تشکیل شده که در زیر به آن اشاره می‌شود.

۹- قدرت

قدرت در خانواده هم به اقتدار یعنی این که چه کسی تصمیم می‌گیرد و هم به مسئولیت یعنی چه کسی تصمیمی را اجرا می‌کند اشاره دارد. قدرت اغلب از اتحاد بین اعضا ناشی می‌شود و می‌تواند

بحث و نتیجه گیری

هدف از این مقاله تحلیل محتوای کیفی مقایسه ساختار خانواده از منظر اسلام و رویکرد ساختاری مینوچین است. بر

بدین ترتیب، مکمل بودن یا رابطه متقابل بین نقش‌های خانواده بر ساختار خانواده محدودیت‌های عامی را اعمال می‌کنند و به خانواده امکان می‌دهد که با حفظ تعادل تکالیف خود را اجرا کنند. روابط مکمل در خانواده‌های برخوردار از کارکرد سالم مثل کار گروهی در یک تیم است. عضویت در خانواده مستلزم پذیرش مجموعه‌ای از مفروضات پایدار یا سازه‌های مشترک راجع به خانواده است (۹). با بررسی و مقایسه دیدگاه اسلام و نظریه مینوچین متوجه خواهیم شد که اشتراکات زیادی وجود دارد که مبین این است که هر دو نگرش نگاه سیستمی به خانواده داشته و سلامت روان تک تک اعضا و کل خانواده را در گرو نقش‌های متفاوت و مکمل بودن این نقش‌ها می‌دانند. گرچه لازمه مکملیت نقش، تفاوت نقش‌ها می‌باشد و این موضوع در دو نگرش یاد شده بیان شده است، ولی اسلام به این موضوع به صورت دقیق‌تر اشاره داشته و چنانچه در قرآن کریم سوره نساء اشاره شده است اصل این تقسیم وظایف بر مبنای اصل تساوی است و نه تشابه (۱۳). امام خمینی نیز در کتاب صحیفه خود بیان کرده‌اند در بعضی موارد تفاوت‌هایی بین زن و مرد وجود دارد که به حیثیت انسانی آن‌ها ارتباط ندارد (۳۴). بدیهی است تعادل سیستم خانواده در گرو وجود محدودیت‌ها و قواعد و به تعبیر تعالیم اسلام مجموعه اصول حاکم بر روابط اعضای خانواده می‌باشد که البته، در تعالیم اسلامی این موضوع را در بسیاری از مفاهیم جزئی و مهم زندگی مانند رازداری دخیل دانسته است. چنانچه خداوند در قرآن کریم می‌فرماید زنان درستکار اسرار شوهران خود را حفظ می‌کنند (۱۳). بنابر این نتایج حاصل از بررسی‌ها نشان می‌دهد میزان موجودیت ساختار، قواعد، نقش‌ها و مکملیت تعیین‌کننده میزان بهزیستی خانواده خواهند بود.

آخرین مفهوم اصلی در این پژوهش، مفهوم سلسله مراتب می‌باشد. مبانی این مفهوم نیز با توجه به بررسی متون و در نهایت استخراج مشترکات موجود در چهار طبقه قابل بیان است که شامل قدرت، مسئولیت‌پذیری، اتحاد و تبانی و اطاعت‌پذیری است. بر اساس بررسی انجام شده هر دو رویکرد معتقدند تمام خانواده‌هایی که کارکرد سالم دارند باید سازمانی مرتبه‌ای داشته باشند. والدین در مقایسه با فرزندان قدرت بیش‌تری داشته باشند و فرزندان ارشد هم نسبت به همسیره‌های کوچک‌تر مسئولیت و امتیازات بیش‌تری داشته باشند. ملاک سلامت و بیماری و کارایی خانواده از نظر صاحب‌نظرانی مانند مینوچین و هیلی رعایت سلسله مراتب است و خانواده درمانگری مانند مینوچین هدف درمان را (نشاندن والدین پشت فرمان) اعلام می‌کند. نظم و انسجام خانواده نیز به سلسله مراتب مناسب آن بستگی دارد (۳۵). تعالیم اسلام نیز ضمن این‌که بر لزوم سلسله مراتب تاکید کرده بر اقتدار کافی و با این حال، عادلانه که لازمه انجام وظیفه در نظام‌های

اساس یافته‌های این پژوهش، سه مفهوم اصلی مرزها، زیرمنظومه‌ها و سلسله مراتب و دوازده طبقه بعنوان اشتراکات نظریه مینوچین و دیدگاه اسلام استخراج شد. با مقایسه دو دیدگاه و رویکرد بالا واضح است که هر دو تقریباً مفهوم مرز را به معنای مشابهی در نظر گرفته‌اند که به محدوده رفتار و نحوه برقراری روابط اعضای خانواده باز می‌گردد. فاصله روان‌شناختی بین افراد که بخشی از مفهوم مرز است و همین‌طور تعیین میزان هویت و تعلق اعضای خانواده در هر دو دیدگاه به کار رفته است. از جمله این که زن و شوهر به همدیگر نزدیک ترند تا پدر و پسر. همچنین، هر دو، مرزهای بسیار باز و منعطف یا بسته و خشک را برای خانواده نامناسب می‌دانند. البته مرزها در خانواده از دیدگاه اسلام بیش‌تر مورد امان نظر قرار گرفته است. گرچه ماهیت کلمه مرز محدودیت را به ذهن انسان متبادر می‌کند ولی وجود مرز عامل ایجاد سلامت روان و بهزیستی و رضایت‌مندی و کارآمدی بیش‌تر خانواده است. بنابر این مفهوم اصلی مرز شامل چهار طبقه مرزهای داخلی، مرزهای خارجی، انعطاف‌پذیری مرزها و کارکرد بهینه مرزها (بهزیستی) می‌باشد. در نظام خانواده مرزهای داخلی امری روان‌شناختی است و به اموری مانند روابط کلامی و غیر کلامی میان افراد و موضوعات عاطفی مربوط می‌شود. این که در یک رابطه تعاملی خاص در خانواده چه کسی حضور دارد و چه کسی بیرون از آن جای دارد، نشان‌دهنده مرزها در خانواده است. مرزهای خارجی خانواده نیز مشخص می‌کنند چه کسی تا چه اندازه می‌تواند در امور داخلی خانواده دخالت داشته باشد. یکی از وظایف والدین حفظ قوی این مرزها و پاسداری از حریم خانواده می‌باشد. انعطاف‌پذیری یا نفوذپذیری با یکدیگر میزان دسترسی به هر خرده نظام، ماهیت و فراوانی ارتباط و تماس میان اعضای خانواده را تعیین می‌کند و هم‌زمان بر احساس تعلق به کل نظام خانواده صحنه می‌گذارد. بدیهی است هر گونه افراط و تفریط در اعمال حدود آسیب‌های جدی وارد می‌کند و موجب عدم بهزیستی خانواده می‌شود. نتایج بدست آمده از بررسی هر دو رویکرد نشان می‌دهد که نتیجه کارکرد صحیح طبقات مربوط به مفهوم مرزها سلامت روان و بهزیستی و کارآمدی اعضای خانواده می‌باشد.

دیگر مفهوم اصلی این پژوهش زیرمنظومه‌ها یا خرده نظام‌ها در خانواده است که شامل طبقاتی همچون ساختار، قواعد، نقش و مکملیت است. اعضای خانواده بر اساس یک سری الگوها یا طرح‌های ویژه که ساختار نامیده می‌شود و حاکم بر تعامل‌های آن‌هاست و پویا می‌باشد با هم رابطه برقرار می‌کنند. بررسی انجام شده در این پژوهش نشان داد از دید هر دو رویکرد قواعد، الگوهای تبادلی خانواده است که رفتار اعضای آن را تنظیم می‌کند. افزون بر این، کارکردهای خانواده هم باید مکمل باشند.

پیشنهادهای کاربردی

با توجه به اینکه پژوهش نشان داد بسته آموزشی حاصل از تلفیق رویکرد ساختاری مینوچین و اسلام دارای اشتراکات متعدد می‌باشد پیشنهاد می‌شود نخست: تولید بسته‌های مشابه از نظریه‌های گوناگون بمنظور بومی سازی دانش‌های نظری موجود در دنیا که در جامعه ایرانی اسلامی به آن صورت که می‌بایست کاربست عملی پیدا نکرده و فقط در حد نظریه باقی مانده اند صورت گیرد و دوم: برای این بسته آموزشی مشوق‌ها و امکاناتی تامین شود تا جهت بهبود کیفیت ساختاری خانواده‌های ایرانی اقدامات موثری انجام شود.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در این مطالعه همه آزمودنی‌ها با رضایت کامل پرسش‌نامه‌ها را تکمیل کردند.

حامی مالی

هزینه‌های مطالعه توسط نویسندگان مقاله تامین شد.

مشارکت نویسندگان

طراحی و ایده پردازی: حجت اله شایقی فرد، ژاله رفاهی، محمد حسین فلاح
روش شناسی و تحلیل داده‌ها: حجت اله شایقی فرد، ژاله رفاهی، سعید وزیری یزدی
نظارت و نگارش نهایی: حجت اله شایقی فرد، ژاله رفاهی

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

سیستمی و سلسله مراتبی است نیز سفارش کرده است. در اسلام والدین در خانواده بیش‌ترین و مهم‌ترین وظایف را بر عهده دارند و به همین جهت باید از اقتدار کافی و بیش از دیگران برخوردار باشند و حتی اسلام پا را از این فراتر گذاشته و برای مثال، خداوند در قرآن کریم علاوه بر تاکید بر اقتدار والدین، در خرده نظام والدینی به مرد اقتدار بیش‌تری می‌دهد که این موضوع نه از حیث برتری مرد بلکه به دلیل قرار دادن بار مسئولیت بیش‌تر بر دوش وی به دلیل توانایی جسمانی و ظاهری بیش‌تر در مرد می‌باشد. پر واضح است اگر خانواده رئیس نداشته باشد و زن و شوهر در اداره زندگی برابر باشند، به ناچار در جزئی‌ترین مسائل و اختلافات باید به مراجعی دیگر رجوع نمایند که این موضوع به انسجام و روابط مناسب اعضا آسیب وارد می‌کند (۱۳). بسیاری از اختلافات خانوادگی به دلیل عدم رعایت اقتدار در خانواده می‌باشد. اقتدار والدین در تربیت فرزندان از جمله اشتراکاتی است که در هر دو رویکرد به وضوح دیده می‌شود و در اسلام به اتحاد قدرت و هماهنگی در قبال تربیت فرزندان اشاره شده و آن را از حقوق والدین بر فرزندان می‌داند و مینوچین نیز حمایت عاطفی همسران را زمینه اتحاد کارساز می‌داند. گرچه سایر اتحادها و تیبانی‌ها در خانواده بدکار بوده و موجبات آسیب در مناسبات خانواده را فراهم می‌کند. هم‌چنین، لازمه قوام نظام‌های سلسله مراتبی اطاعت‌پذیری افرادی است که از اقتدار پایین‌تری برخوردارند کما این که اسلام به وظایف و مسئولیت‌پذیری فرزندان در قبال والدین صورت تقدس و معنوی داده است و چنانچه در منابع اسلامی بیان گردیده است، رضایت خداوند در گرو رضایت والدین و ناخشنودی خدا در اثر نارضایتی آنان می‌باشد (۳۶) حتی این مسئولیت‌پذیری تا بعد از حیات آن‌ها نیز ادامه می‌یابد. چنانچه ملاحظه شد، اسلام نگاهی دقیق‌تر و جامع‌تر نسبت به مولفه‌های حاکم بر نظام ساختاری خانواده دارد. گفتنی است دیدگاهی که اساس فرامادی داشته و بر مبنای توحید و معاد و متناظر با فطرت انسان پایه گذاری شده است، بسیار فراگیرتر از رویکردی است که به انسان نگاه تک بعدی و مادی دارد.

References

- 1- Sadeghi, M., Fatehizadeh, M., Ahmadi, A., Bahrami, F., & Etemadi, O. (2015). Developing a Model of Healthy Family Based on Family Specialists' Opinion (Qualitative Research). *Family Counseling and Psychotherapy*, 1(5), 142-170. [Doi.org/20.1001.1.22516654.1394.5.1.7.3]
- 2- Zadhoosh, S., Taher, N.H., Haghghat, F., Rasolzadeh, T. K., & Kalantari, M. (2011). The Investigation of effectiveness of cognitive behavior group therapy with religious oriented on the woman of marital satisfaction. *Clinical Psychology Studies*, 1(3), 21-42.
- 3- Nameni, E., Keshavarz, A. H., Farai, Z., & Golshan, H.R. (2018). The Effectiveness of Structural Family Therapy on Conflict Styles and Promotion of Marital Adjustment. *Journal of nurse and physician within war*, 20(6), 6-17. <https://www.sid.ir/en/journal/ViewPaper.aspx?id=801485>
- 4- Khakpour, I., Nazari, A.M., & ZahraKar, K. (2015). The role of family power structure dimensions in marital adjustment. *Cultural education of women and family*, 30(9), 7-26. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=352899>.
- 5- Arias, V.S., PunyanuntCarter, N.M. (2017). *Family, Culture, and Communication*. Oxford Research Encyclopedia of Communication.
- 6- Hajian moghadam, F. (2014). A meta-analysis family studies: strengthening and distorting factors in Iranians' families. *Woman's studies*, 5(9), 1-39. <http://ensani.ir/fa/article/332933>
- 7- Aghayousefi, A., Ashtianifathi A., Aliakbari, M., & Imanifar, H. (2016). The effectiveness of structuralism on marital conflicts, attribution styles and social well-being. *Clinical Psychology and Personality*. *Clinical Psychology & Personality*, 13(2), 115-128. [Doi.org/10.22070/13.2.115]
- 8- Samuel, G. (2015). *Family therapy History, theory and application*. Translated by Azizullah Tajik Ismaili and Mohsen Rasouli, Tehran: Tazkiyeh Publications. <https://www.gisoom.com/book/11588290>
- 9- Irene, G., Herbert, H. *Family Therapy*. (2008). Tehran: Ravan Publishing Publications. <https://www.gisoom.com/book/11336548>
- 10- Taghavipoor, M., Esmaeili, M., & Salavatian, S. (2017). The Standard Comprehensive Family Model in Islamic Ideology. *The Women and Family Cultural Education*, 11(38), 119-148. <https://www.sid.ir/en/journal/ViewPaper.aspx?id=603807>.
- 11- Hassanzadeh, S. (2015). Factors of family consolidation in Islamic culture. *Journal of Quranic Knowledge*, 4(15), 45-68.
- 12- Sheikh, Saduq. (1983). *Al-Faqih*, Qom: Islamic Publications.
- 13- The Holy Quran, translated by Mohammad Mehdi Fooladvand. (1994). Qom: Dar al-Quran al-Karim, Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- 14- Danesh, E. (2010). Improving marital adjustment levels of incompatible couples with Islamic counseling. *Journal of Psychological Studies*, 6(2), 167-186. [Doi.org/10.22051/psy.2010.1574].
- 15- Fidell, S. Koumat, D. (2015). Spirituality, Healing and Medicine, *British Journal of General Practice*, 41, 425-427. <https://civilica.com/doc/649414>.
- 16- Ghaemi, A. (2013). *Family in Islam*. Textbook Publishing Company.
- 17- Sullivan, K.T. (2001). Understanding the relationship between religiosity and marriage: An investigation of the immediate and longitudinal effects of religiosity on newlywed couples. *Journal of family psychology*, 15(4), 610-626. <https://doi.org/10.1037/08933200.15.4.610>
- 18- Mahoney, A. (2005). Religion and conflict in marital and parent-child relationships. *Journal of social issues*, 61(4), 689-706. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00427.x>.
- 19- Ellison, C.G., Trinitapoli, J.A., Anderson, K.L., & Johnson B.R. (2007). Race/ethnicity, religious involvement, and

- domestic violence. *Violence Against Women*, 13(11), 1094-1112. <https://doi.org/10.1177/1077801207308259>
- 20- Mahoney, A. (2010). Religion in families, 1999–2009: A relational spirituality framework. *Journal of Marriage and Family*, 72(4), 805-827. <http://www.jstor.org/stable/40864947>
- 21- Salarifar, M.R. (2000). Comparison of Minuchin family therapy theory with Islamic view of family. *Master of Clinical Psychology*.
- 22- Naimi, E., Kazemian, S. (2017). Pathology of couples' gender functions in the family from the perspective of the Quran. *Counseling Culture and Psychotherapy*, 5(20), 1-15. [Doi.org/10.22054/qccpc.2014.1682].
- 23- Iman, M.T., Noshadi, M.R. (2011). Qualitative content analysis. *Institute of Humanities and Cultural Studies*, 3(2), 15-44.
- 24- KAVEH FARSANI, Z., & Safi, S., & Bahmani, A. (2019). Introductory in family counseling with islamic-iraninan culture-based approach. *JOURNAL OF FAMILY COUNSELING & PSYCHOTHERAPY*, 9(1(27)), 49-74. <https://www.sid.ir/en/journal/ViewPaper.aspx?id=743169>
- 25- Hsieh, H.F., Shannon, S.E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative health research*, 15(9), 1277-1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- 26- Wikipiano, C., John, W.C. (2011). *Mixed Methods Research*. Tehran: AIJ Publications.
- 27- Minuchin, S.(1981). *Family therapy techniques*. New york: Harvard University Press
- 28- Motahari, M. (1996). *Education in Islam*. Tehran; Sadra Publications.
29. Mahdaviyani, S. (2013). Principles governing the relations of family members in the Islamic epistemological system. *Family Law and Jurisprudence. Jurisprudence and family law (Nedaye Sadegh)*, 18(58), 5-32. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1133790/>
- 30- Zibaienejad, M.R. (2009). Identity and gender roles. Office of Women's Studies and Research Presidential Center for Women and Family Affairs. <https://www.gisoom.com/book/1626275/>
- 31- Salarifar, M.R. (2018). Family in the attitude of Islam and psychology. Field and University Research Institute. <https://www.gisoom.com/book/11481836>
- 32- Bostannajafi, H. (2006). *Islam and the Sociology of the Family*. Washington Islamic Education Center website Library of Islamic Studies. <https://www.gisoom.com/book/1736669>
- 33- Nahj al-Balaghah, hekmat 31
- 34- Khomeini R. (1999). *Sahife of Imam Khomeini*. 364-365.
- 35- Simon, U.C, Helm S. (2003). *Key concepts and theories of family therapy*. Tehran: Hammam Publications. <https://www.gisoom.com/book/1368096>
- 36- Nori, M.H. (1902). *Mostadrekolvasael*. Qom: Albeit publication.

